

## ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

### CHALLENGES ON THE WAY OF UKRAINE'S ECONOMIC DEVELOPMENT UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

У статті проаналізовано виклики на шляху економічного розвитку України в умовах глобалізації. Авторами особливо відзначається, що на сьогодні глобалізація є світовим процесом, що охоплює усі сфери суспільного життя, особливо економічну сферу, яка завжди була основою для розвитку та подальшого впровадження глобальних процесів у світі. В сучасному світі глобалізація стала закономірним процесом формування єдиного світового політичного, економічного, соціального, культурного простору внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці, посилення взаємодії та співробітництва між країнами. Тому розвиток української економіки здійснюється під постійним впливом глобальних економічних процесів. На кожному етапі такого розвитку існують виклики, протиріччя, проблеми, які потребують постійного вирішення. Аналіз економічного розвитку України, викладений в основних положеннях Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» засвідчує відносно стійке економічне зростання, що сприяло покращенню соціальної ситуації в країні та справило позитивний вплив на досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття. Розглянуто низку протиріч, що виникають у результаті здійснення об'єктивних глобалізаційних процесів, що полягають в асиметричному розвитку світової економіки внаслідок організованого та реалізованого міжнародними організаціями, транс національних корпорацій, розвиненими країнами одностороннього привласнення результатів міжнародного поділу праці. Проаналізовано наслідки нерациональної структури експорту, що негативно впливали на динаміку економічного зростання. Виділено головні виклики на шляху розвитку української економіки в умовах глобалізації: збільшення розриву в рівнях економічного і соціального розвитку між Україною та розвиненими країнами; зростання бідності, безробіття, зменшення чисельності населення, техногенне перевантаження і деградація довкілля; економічне послаблення України, зменшення обсягів внутрішнього національного ринку та національної економіки; зростання трудової міграції.

**Ключові слова:** глобалізація, економічна глобалізація, глобальні процеси, економічний розвиток, транснаціональні корпорації, трудова міграція, експорт.

The article analyzes the challenges to the economic development of Ukraine in the conditions of globalization. The authors especially note that today globalization is a world process that covers all spheres of social life, especially the economic sphere, which has always been the basis for the development and further implementation of global processes in the world. In the modern world, globalization has become a natural process of forming a single world political, economic, social, and cultural space as a result of the deepening of the international division of labor, strengthening of interaction and cooperation between countries. Therefore, the development of the Ukrainian economy is carried out under the constant influence of global economic processes. At each stage of such development, there are challenges, contradictions, and problems that require constant resolution. The analysis of the economic development of Ukraine, set out in the main provisions of the National Report "Sustainable Development Goals: Ukraine", testifies to relatively stable economic growth, which contributed to the improvement of the social situation in the country and had a positive impact on the achievement of the Millennium Development Goals. A number of contradictions that arise as a result of the implementation of objective globalization processes, which consist in the asymmetric development of the world economy as a result of the unilateral appropriation of the results of the international division of labor organized and implemented by international organizations, trans-national corporations, and developed countries, are considered. The consequences of the irrational export structure, which had a negative impact on the dynamics of economic growth, were analyzed. The main challenges on the way to the development of the Ukrainian economy in the conditions of globalization are highlighted: increasing gap in levels of economic and social development between Ukraine and developed countries; the growth of poverty, unemployment, population decline, technogenic overload and environmental degradation; the economic weakening of Ukraine, the reduction of the volume of the domestic national market and the national economy; growth of labor migration.

**Key words:** globalization, economic globalization, global processes, economic development, transnational corporations, labor migration, export.

УДК 35.338  
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.33.32>

#### Горник В.Г.

д.держ.упр., професор, директор навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування, професор кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

#### Євмешкіна О.Л.

д.держ.упр., професор, завідувач кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

#### Сімак С.В.

д.держ.упр., професор, професор кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Глобалізація - світовий процес, що охоплює усі сфери суспільного життя. Науковці вважають, що саме економічна сфера стала основою для розвитку та подальшого впровадження глобальних процесів у світі. Так, в науці з'являється термін «економічна глобалізація», що означає процес дедалі більшої всесвітньої економічної інтеграції, головними рушійними

силами якого є: лібералізація міжнародної торгівлі та руху капіталів; зростання темпів технологічного прогресу та формування інформаційного суспільства; дерегулювання [3]. В сучасному світі глобалізація стала закономірним процесом формування єдиного світового політичного, економічного, соціального, культурного простору внаслідок поглиблення міжнародного поділу праці, посилення взаємодії та

співробітництва між країнами [2]. Таким чином, розвиток української економіки здійснюється під постійним впливом глобальних економічних процесів. На кожному етапі такого розвитку існують виклики, протиріччя, проблеми, які потребують постійного вирішення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження глобальних процесів в економіці пригортає увагу таких сучасних західних дослідників як Т. Левітта, М. Інтриллігейтора, Ф. Фукуями, Е.Тоффлера, П. Друкера та інших. Проблеми глобалізації економіки глибоко досліджено в працях українського науковця Д. Лук'яненка. Важливим його науковим результатом є визначення ключових кількісних параметрів економічної глобалізації у сферах міжнародного виробництва, міжнародної торгівлі, міжнародних інвестицій, міжнародних фінансів. Вчений здійснив якісну характеристику ключових компонентів економічної глобалізації та визначив її реальний стан: асиметрична дислокація виробництва, дискредитація реальної складової, істотні нетарифні бар'єри, національний і регіональний протекціонізм, транснаціональні альянси, превалювання портфельних інвестицій, перманентна кризовість, превалювання спекулятивних операцій [6]. Також сутність глобалізації та наслідки її впливу на господарський комплекс відображені в працях українських вчених-економістів А. Поручника, А. Старостіної.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Розвиваючи думки попередніх науковців щодо розвитку української економіки, існує потреба аналізу та узагальнення головних викликів, що сформувався в умовах глобалізації. **Метою статті** є визначення основних викликів на шляху економічного розвитку України в контексті сучасних глобалізаційних процесів.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні глобальні процеси, що відбуваються в світі, активно впливають на стан економічного розвитку України. З початку тисячоліття Україна приєдналася до впровадження в національний економічний розвиток положень «Декларації тисячоліття» ООН, прийнятої у 2000 році 189-ма країнами на Саміті тисячоліття ООН. Принципи, цінності і ключові чинники, визначені в Цілях розвитку тисячоліття, стали ключовими для української економіки. Аналіз економічного розвитку України, викладений в основних положеннях Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» засвідчує відносно стійке економічне зростання, що сприяло покращенню соціальної ситуації в країні та справило позитивний вплив на досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття. Зокрема, у середньому темп при-

росту ВВП протягом 2000-2007 років становив близько 7,5%. За цей період ВВП України збільшився майже на 80%, а продуктивність праці - майже на 70% [7]. Водночас відзначається, що позитивний економічний та соціальний розвиток відбувався за умов формування в Україні сировинно орієнтованої експортної моделі розвитку, яка спиралася на конкурентні переваги, які виникали значною мірою завдяки дешевизні енергетичних і трудових ресурсів. Це створювало певну ілюзію конкурентоспроможності національної економіки й успішності відповідної моделі конкуренції, зумовлюючи зволікання з подоланням ключових системних диспропорцій та здійсненням структурних перетворень [7].

Головним викликом розвитку економіки є наявність об'єктивних глобалізаційних процесів, що полягають в асиметричному розвитку світової економіки внаслідок організованого та реалізованого міжнародними організаціями, транс національних корпорацій (ТНК), розвиненими країнами одностороннього привласнення результатів міжнародного поділу праці. Це викликає низку протиріч. Зокрема це протиріччя між:

- розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Не зважаючи на значне випередження за темпами економічного зростання країнами, що розвиваються, розвинених країн (за оцінкою Міжнародного валютного фонду темпи зростання в країнах, що розвиваються, прогнозуються на рівні 4,5 %, розвинених країн – тільки 1,9 %), диференціація між ними з кожним роком посилюється;

- структурними елементами світового господарства, наслідком якого є значні диспропорції у розвитку фінансової сфери;

- інтересами окремих суб'єктів міжнародних економічних відносин, які зацікавлені в отриманні економічних вигод, та інтересами суспільства, зацікавленого в стійкому соціальному розвитку [2].

Таким чином, глобалізація представляється як продукт потреби транснаціональних корпорацій у розширенні власних виробничо-збутових баз внаслідок постійної капіталізації та перманентності процесу їх економічного зростання. Оскільки корпорації, що розвиваються в межах економіки однієї країни вже не здатні задовольняти власні потреби в ресурсах та ринках збуту за рахунок суто внутрішніх джерел або споживацького попиту, виникає потреба розширення, виходу за кордон, опанування нових ринків. Активний розвиток ТНК породжує виникнення потреби щодо створення належних умов для інтеграції національних корпорацій в економіку інших країн [1].

Суттєвим викликом розвитку української економіки є відсутність адекватної позиції у міжнародному розподілі праці, що посилює залежність України від коливань міжнародної економічної кон'юнктури. Нераціональна структура експорту (переважно сировинного характеру та з низькою часткою доданої вартості) негативно впливала на динаміку економічного зростання.

Відсутність послідовної політики щодо опанування сучасних чинників конкурентоспроможності зумовила жорстку реакцію економіки України на світову фінансову кризу 2008-2009 років і рекордну за показниками глибину провалу першої хвилі кризи у 2009 році. Відновлення зростання, що спостерігалось з 2010 року відбулося, передусім, під впливом поживлення на зовнішніх ринках. У 2010 році експорт товарів з України зріс на 29,6% (за даними Держстату), в тому числі за рахунок цінового фактора - на 26,0%, що було забезпечено післякризовим відновленням світової економіки [7]. У 2016 році експорт товарів з країнами світу становив 36361711,2 тис. дол. США. Отже, є підстави вважати, що у 2016 році ще зберігалася тенденція до зростання частки торгівлі товарами між Україною та Європейським Союзом. Як зазначено в праці Н. Калюжної, Європейський Союз став основним зовнішньоторговельним партнером України із часткою у загальній структурі експорту 44,4% [5]. Звичайно, така тенденція утворилася внаслідок початку дії з 2016 року поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає лібералізацію торгівлі товарами і послугами, руху капіталів та робочої сили з комплексною адаптацією регуляторних норм, до відповідних європейських стандартів.

Розгортання війни в Україні негативно вплинуло на експорт товарів в країни світу. Так, у січні-травні 2023 року такий показник становить 16447769,43772 тис. дол. США, що означає значний спад (більше, ніж на 50 %) порівняно з попередніми роками [9]. Наслідки збройного конфлікту на сході країни, невизначеність напрямів розвитку та несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура стали основними чинниками другої хвилі економічного спаду та зменшення обсягів виробництва, зокрема в металургії та у деяких експорт орієнтованих сегментах машинобудування. Тому на сьогодні важливим питанням є вирішення проблем, що гальмують економічне зростання в Україні, та створення системи «драйверів» прискорення економічного розвитку й забезпечення змін у його якості.

Сучасним викликом в розвитку економіки України є трудова міграція. У публікації Є. Ерфан зазначається, що у 2020 році налічувалося близько трьох мільйонів трудових мігрантів. Внаслідок воєнних дій та воєнного стану в Україні українці стають головними донорами на ринку праці переважно в країнах Європейського Союзу. Найбільше українців перетнуло кордон з країнами ЄС - понад 2,4 млн. Із них кордон з Польщею перетнуло понад 1,5 млн наших краян, ще понад 640 тисяч українців перетинало кордон з Угорщиною, більше 213,5 тисяч - з Румунією та близько 90 тисяч - зі Словаччиною [4]. Активна трудова міграція становить загрозу для української економіки, оскільки спричиняє відтік кваліфікованих кадрів. Проблему відновлення трудових ресурсів у воєнний період вирішити дуже складно. Зокрема, унеможливується нарощення економічного потенціалу. Під час структурної, енергетичної та фінансової криз, які спричинили нестійкий розвиток національної економіки, були втрачені ресурси, капітал та час. Своєю чергою, геополітичний конфлікт, що відбувався в Україні та переродився в воєнні дії, відкотив розвиток економіки до найнижчих рівнів за часів незалежності України. Як зазначається в Національній доповіді, дана ситуація в економіці потребує запуску масштабних перетворень, інституційних реформ, технологічних перетворень, срямування суспільних інституцій за для відновлення та зростання економічного потенціалу. При цьому повинна бути орієнтація на використання передусім сукупності ресурсів, мінімізація зовнішніх займів, використання їх виключно з метою розвитку, а не підтримання поточного існування, на сприяння розвитку підприємницької діяльності, гарантування й захист прав власності, стабільність, прозорість і простота податкової системи, викорінення корупції на усіх рівнях та детінізація економіки [7].

Воєнні події в Україні ставлять під загрозу екологічний стан, проблеми довкілля стають все складнішими. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, станом на 1 березня 2022 року агресор проводив бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв.км, що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України. Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га [8].

Специфічною проблемою трансформаційного періоду є поведження з відходами. Обсяги утворених відходів перевищують у багато разів норми ніж у розвинутих країнах світу і зростають, а частка тих, що переро-

блюються, є незначною. Незмінна практика депонування новоутворених відходів на переповнених полігонів є загрозою для довкілля й посилює ризики для здоров'я населення.

Подолання наслідків руйнації ландшафтів та знищення інфраструктури потребує значних зусиль, ресурсів і часу на відновлення, здатності впроваджувати нові технології.

**Висновки.** Отже, в процесі глобалізації сформувались такі виклики, що мають вплив на українську економіку:

- збільшення розриву в рівнях економічного і соціального розвитку між Україною та розвиненими країнами;
- зростання бідності, безробіття, зменшення чисельності населення, техногенне перевантаження і деградація довкілля;
- економічне послаблення України, зменшення обсягів внутрішнього національного ринку та національної економіки, що може призвести до втрати позицій України у світовому конкурентному середовищі;
- зростання трудової міграції, що спричиняє відтік кваліфікованих кадрів та проблеми відновлення трудового потенціалу країни.

**ЛІТЕРАТУРА:**

1. Білоусов Є. Глобалізаційні виклики та їх подолання в контексті забезпечення економічної безпеки держави. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Bilousov.pdf> (дата звернення: 31.07.2023 р.)

2. Вплив глобалізації на економічний розвиток України в умовах євроінтеграції. URL: [https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkurs\\_stud/ES\\_19\\_20/robotu/5.pdf](https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkurs_stud/ES_19_20/robotu/5.pdf) (дата звернення: 28.07.2023 р.)

3. Економічна глобалізація. URL: [https://kneu.edu.ua/ua/science\\_kneu/scientific\\_schools/sme/sme\\_dgvnesok/sme\\_econ\\_globalizatsiya/](https://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_schools/sme/sme_dgvnesok/sme_econ_globalizatsiya/) (дата звернення: 26.07.2023 р.)

4. Єфран Є. Вигоди і витрати української економіки від трудової міграції. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/> (дата звернення: 31.07.2023 р.)

5. Калюжна Н. Г. Структурні зміни у зовнішній торгівлі товарами України з Європейським Союзом. Виклики глобалізації XXI ст. та стратегія соціально-економічного відродження України : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.) / відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. у-т, 2016. С. 24-26.

6. Міжнародна економіка : підручник / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук. К.: КНЕУ, 2014. 762 с.

7. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 26.07.2023 р.)

8. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. URL: [https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html?gclid=EAlaIqo bChMlscrClte5gAMV5JqDBx1UCw08EAAAYASAAEgJE L\\_D\\_BwE](https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html?gclid=EAlaIqo bChMlscrClte5gAMV5JqDBx1UCw08EAAAYASAAEgJE L_D_BwE) (дата звернення: 31.07.2023 р.)

9. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. URL: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/tsztt/tsztt\\_u/arh\\_tsztt2016\\_u.html](https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2016_u.html) (дата звернення: 28.07.2023 р.)